

3. Гловацький І.Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі: Навч. посібн. – К., 2003.
4. Зейкан Я.П. Захист у кримінальній справі: Наук.-практ. коментар. – Вид. 3-тє, стереот. – К., 2007.
5. Ковальчук С.В. Здійснення захисту у кримінальних справах на засадах змагальності та диспозитивності: Дис. ... канд. юрид. наук. – Івано-Франківськ, 2007.
6. Кореневский Ю.В., Падва Г.П. Участие защитника в доказывании по новому уголовно-процессуальному законодательству: Практ. пособие. – М., 2004.
7. Молдован В.В., Молдован А.В. Порівняльне кримінально-процесуальне право: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: Навч. посіб. – К., 1998.
8. Назаров В.В. Обмеження конституційних прав людини в кримінальному провадженні: Автореферат дис. ... д-ра юрид. наук. – Дніпропетровськ, 2009.
9. Письменний Д.П. Сучасні проблеми обвинувачення та захисту в кримінальному судочинстві України // Тактика, методика, етика захисту та представництва: Доповіді учасників міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2003. – С. 40-42.
10. Плевако Ф.Н. Избранные речи. – Тула, 2000.
11. Погорецький М.А. Захисник – суб'єкт доказування у кримінальному процесі України // Організація адвокатури і надання правової допомоги в демократичному суспільстві: Доповіді учасників міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2002. – С. 27-30.
12. Попелюшко В.О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми: Монографія. – Острог, 2009.
13. Святоцька В. Адвокатура України кризь призму загальних принципів організації та діяльності адвокатури у державах ЄС // Право України. – 2012. – № 1-2. – С. 375-379.
14. Сірий М.І. Українська модель здійснення судового контролю на досудових стадіях кримінального процесу // Адвокат. – 2005. – № 9. – С. 6-8.
15. Тертишник В.М., Михайлова Н.В. Функція захисту у кримінальному судочинстві // Право і суспільство. – 2010. – № 6. – С. 229-233.
16. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. – К., 2007.
17. Фіолевський Д.П. Адвокатура: Підручник. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К., 2008.

Надійшла до редакції 29.11.2012

ЦЮПРИК І.В.

(Головне слідче управління МВС України)

УДК 343.985

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ОСОБИ ВИННОГО ТА МОТИВІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

Стаття присвячена дослідженню особливостей особи винного у злочинах, вчинених організованою злочинною групою; досліджено структуру організованих злочинних груп, особливості мотивів та мети вчинення злочинів організованими злочинними групами та проаналізовано характерні особливості злочинців відповідно до їх ролі у групі.

я ц 4 я ц : організована група; злочини, вчинені організованою групою; винний; мотив вчинення злочину; мета вчинення злочину.

Статья посвящена исследованию особенностей личности преступника относительно преступлений, совершаемых организованными преступными группами. Анализируются характерные особенности личности преступников в зависимости от их роли в преступной иерархии, исследуются особенности мотивов и цели совершения преступлений организованными и преступными группами и проблемы их доказывания.

я ц 4 я ц : организованная группа, преступления, совершенные организованной группой; виновный, мотив совершения преступления, цель совершения преступления.

The article is devoted to research of features of face of guilty in the crimes accomplished by the organized criminal group, the structure of organized criminal groups have been analyzed. The features of reasons and purpose of commitment crimes by organized criminal groups are researched.

Keywords: organized group, crimes committed by organized group, guilty; reason of commission of crime; purpose of commission of crime.

Організована злочинність становить своєрідну вищу стадію розвитку злочинності і є найбільш стійким та консолідованим її проявом. Злочини, що вчиняються групою осіб, завжди являють собою більшу суспільну небезпеку, ніж аналогічні діяння, що вчиняються окремими індивідами. Результати узагальнення кримінальних справ, проведеного нами, свідчать, що в 2011 р. були розкриті злочини, вчинені організованими злочинними групами у складі до 3 осіб (54,2 %); від 4 до 10 осіб (44,5 %); від 11 до 20 осіб (1,3 %).

Проблемі протистояння організованій злочинності з боку держави та суспільства приділяється значна увага. Певні заходи протидії організованій злочинності вживаються, удосконалюється правова база боротьби з нею, але ця робота ще далека від завершення. Проблеми боротьби з організованою злочинністю, зокрема, структура організованої злочинної групи, а також питання винності та встановлення мотиву й мети злочинної діяльності були предметом досліджень у працях вітчизняних учених та науковців країн СНД, зокрема, Л.І. Аркуші, Р.С. Белкіна, Ю.М. Грошевого, В.І. Куликова, Б.В. Лизогуба, Є.Д. Лук'янчикова, М.М. Михеєнка, М.А. Погорельського, В.О. Попелюшка, С.М. Стахівського, В.Ю. Шепітька, Н.П. Яблокова і ін.

Отже, у даній статті вважаємо за потрібне дослідити окремі питання щодо особливостей особи винного та мотивів вчинення злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами. Це сприятиме не лише досягненню завдань кримінального судочинства, але й дозволить виробити рекомендації щодо удосконалення боротьби з організованою злочинністю.

Особа злочинця стосовно злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами, має суттєві особливості. Особа злочинця виступає як колективний суб'єкт злочинної діяльності. Ідеться про вчинення злочинів організованою злочинною групою або злочинною організацією. На думку В.І. Куликова, якісні показники даного елемента криміналістичної характеристики повинні охоплювати: а) відомості про соціально-демографічний склад організованої злочинної групи; б) про її професійний склад; в) про наявність у її членів кримінального досвіду; г) про тип лідера організованої злочинної групи; г) про ступінь кримінальної активності членів організованої злочинної групи; д) про національно-державну приналежність членів організованої злочинної групи [2, с. 145]. На наш погляд, дослідження особи злочинця стосовно злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами, передбачає також розгляд структури та психологічного механізму функціонування таких формувань.

Вивчення слідчої практики дозволяє зробити висновок про те, що особа злочинця в злочинах, вчинених організованими злочинними групами, може розглядатися у двох напрямках: 1) колективний суб'єкт вчинення злочинів (злочинна група як ціле); 2) лідери і члени злочинного угруповання (їх типові й індивідуальні ознаки).

Важливою рисою аналізованих злочинів є те, що їх вчиняють особи, які входять до організованої злочинної групи з наявністю певної ієрархічної побудови і розподілом функцій між окремими структурними ланками і окремими членами [7, с. 298]. Причому при успішній злочинній діяльності формування переважають тенденції до консолідації, згуртованості злочинного колективу, що сприяє розвитку і формуванню його внутрішніх психологічних і функціональних структур [8, с. 76].

Структура організованої злочинної групи привертає до себе увагу дослідників. У науковій літературі неодноразово робилися спроби дослідити структуру високоорганізованих злочинних груп. Зокрема, до структури таких груп відносять: 1) лідера, що являє собою мозковий центр; 2) групу бойовиків, яких очолює керівник; 3) безпосередніх виконавців; 4) аналітичний центр; 5) групу розвідки; 6) тримача єдиної "каси"; 7) блоки прикриття, що складаються з корумпованих чиновників і представників правоохоронних органів, а також адвокатів, які обслуговують організовані групи [5, с. 236].

Л. Аркуша зазначає, що структура організованих злочинних формувань, ступінь їх організованості, чисельність, розподіл функціональних обов'язків між їх учасниками, спосіб управління, за даними, якими володіє практика, бувають різними (простими і складними), але мають досить багато однотипного.

Обов'язковими елементами організованої злочинної групи є організаційно-управлінська група (елітарна група) і група виконавців конкретних злочинів і кримінальних операцій. Ці ланки виникають одночасно чи послідовно на невизначено тривалий період часу.

Виконавцями можуть бути представники як економічної, так і загальнокримінальної

злочинності (шахраї, вимагачі, вбивці, грабіжники, ділки наркобізнесу, та ін.), залежно від спрямованості організованої злочинної діяльності формування.

Організаційно-управлінська група (елітарна група) складається з лідерів і наближених до них осіб, що визначають напрямки кримінальної діяльності формування, займаються загальними організаційними питаннями, виробленням стратегії і тактики злочинної діяльності, приймають заходи для «відмивання» і збільшення злочинного капіталу шляхом його вкладення в нерухомість, комерційні підприємства та ін.; підтримують зв'язки з іншими злочинними співтовариствами, у тому числі і закордонними, що не беруть участь у скоєнні конкретних злочинів.

Б.В. Лизогуб зазначає, що розподіл ролей у кримінально-правовому аспекті у кожному організованому злочинному угрупованні незалежно від сфер його злочинної спеціалізації цілком вміщується в існуючу багато років законодавчо визначену конструкцію функцій виконавця, організатора, підмовника та пособника. У кримінологічному ж сенсі значимим є те, що ролі та функції чітко розподіляються відповідно до характеру злочинної діяльності певного організованого злочинного угруповання, зумовленого його конкретною сферою злочинної спеціалізації. Такий розподіл ролей та функцій є дуже різноманітним залежно від способів злочинної діяльності учасників угруповань та багатьох інших чинників [3, с. 117-119].

Відповідно до ч. 1 ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Законодавець відповідно до ст. 23 КК України під виною розуміє психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбачених цим Кодексом, та її наслідків, виражених у формі умислу або необережності. Але для тлумачення поняття “винність” доцільно звернутися до аналізу поняття злочину (ст. 11 КК України) та суб'єкта злочину (ст. 18 КК України). Згідно із зазначеними нормами злочин є передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Загальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Зміст “винності” у кримінальному процесі можна визначити через наявність таких структурних елементів: 1) фізична осудна особа, що вчинила протиправне діяння; 2) досягнення нею віку кримінальної відповідальності на час вчинення злочину; 3) наявність у цієї особи передбаченої кримінальним законом форми вини та її видів [4, с. 74].

Загальні цілі організованої злочинної групи визначаються її злочинним профілем, сферою і власне характером її діяльності. Лідер групи вказує її членам їх завдання та цілі, що стоять перед ними, прогнозує при цьому і ймовірні труднощі при їх досягненні, оцінюючи можливість групи. Мета, що стоїть перед організованою злочинною групою, визначає засоби і способи її досягнення, в яких яскраво виявляються особисті риси членів групи.

Мотив злочину як елемент предмету доказування – це спонукування до дії, що виникає на основі потреби. Мотив в окремих злочинах є обов'язковою ознакою їх складу. Він дозволяє відмежовувати їх від суміжних складів злочинів або свідчить про відсутність суспільної небезпеки діяння, а також є обставиною, що обтяжує або пом'якшує покарання. Його правильне встановлення є необхідним також для характеристики особи. На нашу думку, навіть у тих випадках, коли закон прямо не вимагає встановлення мотиву вчинення злочину, його необхідно з'ясовувати через те, що це дозволяє більш повно й точно визначити ступінь суспільної небезпеки обвинуваченого та вчиненого ним діяння. Мотив повинен встановлюватися не лише у випадку умисного злочину, як вважають окремі автори [6, с. 71], але й також у випадку злочину, вчиненого через необережність.

Мотиви злочину є внутрішніми спонукальними причинами здійснення особою злочину. Встановлення мотивів необхідне у будь-якому випадку здійснення злочину. Причому завжди встановлюється дві групи мотивів: по-перше, мотиви організації злочинного формування і, по-друге, мотиви кожного конкретного злочину, вчиненого злочинною групою.

Мотиви поведінки реалізуються через відповідні їм види діяльності, структуру яких складають окремі дії, спрямовані на досягнення конкретних цілей. При цьому в процесі розвитку кримінальної ситуації може відбуватися трансформація мотивів, тобто повна зміна виду мотивів і набуття якимсь одним мотивом положення домінуючого, який, зрештою, і здійснює вирішальний вплив на ухвалення рішення про вчинення злочину.

При з'ясуванні мотиву злочину слід також враховувати і таку складову суб'єктивної сторони злочину, як мета, хоча вона не є обставиною, яка підлягає обов'язковому доказуванню у кримінальній справі та не передбачена ст. 64 КПК України як окремий елемент предмета доказування. Проте, на наше переконання, лише у своїй єдності мотив і мета можуть дати повне уявлення про спрямованість поведінки особи. Неврахування мети злочину під час встановлення мотиву може призвести до з'ясування предмета доказування у кримінальній справі в неповному обсязі, отже, рішення, яке буде прийняте у кримінальній справі, може не відповідати вимогам закону.

Важливо розрізнити мету вчинення злочину і мету створення організованої злочинної групи. Особа повинна усвідомлювати, що організована злочинна група створюється з метою вчинення злочинів. Разом із загальною метою злочинної групи не виключається, що кожна особа може мати особисті цілі, які не завжди співпадають з метою організатора або інших виконавців злочинів. Крім того, у членів організованих груп можуть бути різні мотиви вчинення злочинів.

Членство в рядах організованої злочинної групи накладає певний відбиток на поведінку і особистість її учасників, в яких відображаються всі вказані вище ознаки групи в цілому. Разом з тим особисті якості членів організованих злочинних груп визначають нарівні з характеристиками самої групи ті способи, якими група в цілому досягає поставлених завдань, у тому числі і спосіб вчинення злочинів. Це дозволяє висунути версії про мотив і мету злочину, про спосіб здійснення і приховування злочину, про місце знаходження шуканих об'єктів.

Однією з найважливіших ознак характеристики особи злочинців для даної категорії справ є їх членство в організованих злочинних групах, місце в їх ієрархії і рольова функція. Злочинне середовище, в якому в основному протікає діяльність організованих злочинних груп, вимагає від їх членів прояву ряду особистих якостей, що дозволяють їх носіям успішно функціонувати в ній. Центральною фігурою організованої злочинної групи є лідер-організатор. Як підкреслює Л. Аркуша, найчастіше цей тип характеризується високим ступенем антигромадської спрямованості, який не просто використовує чи підшукує сприятливу ситуацію для здійснення злочинів, але і створює її, активно переборюючи перешкоди, що зустрічаються [1, с. 42-43].

Як зазначає Л. Аркуша, аналіз матеріалів практики показує, що в злочинних організаціях загальнокарної спрямованості переважають здебільшого чоловіки віком від 20 до 35-ти років, як правило, непрацюючі або ті, що числяться на роботі чисто формально; з неповною середньою і середньою освітою, частіше раніше засуджені (практично кожен другий) чи ті, що скоювали злочини [1, с. 42].

Водночас характерним є те, що у організованих злочинних групах, що здійснюють злочинну діяльність у сфері економіки, верхній віковий рівень учасників збільшується до 45-50 років; частіше це особи (як чоловіки, так і жінки) з вищою освітою (іноді не однією), кваліфіковані фахівці у сфері своєї професійної діяльності, що володіють у ряді випадків комп'ютерною технологією і знаннями іноземних мов, досконало орієнтуються в чинному законодавстві, частіше раніше не засуджені. Специфікою такої групи є також те, що її учасники у своїй злочинній діяльності ширше, ніж у будь-яких інших випадках, використовують трудовий, службово-посадовий досвід і свої спеціальні знання.

Зазначені дані можуть бути отримані слідчим як у ході провадження відповідних слідчих дій, так і в ході його розшукової роботи, в тому числі й залучення до цього процесу відповідних оперативних працівників.

Підсумовуючи викладене, ми дійшли висновку, що дослідження особи злочинця стосовно злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами, передбачає також розгляд структури та психологічного механізму функціонування таких формувань.

У рамках встановлення обставин, що характеризують особу обвинуваченого, інтерес представляє інформація, яка безпосередньо не пов'язана з досконалим злочиним. Це можуть бути відомості про вік особи, стан її здоров'я, про її поведінку, відносини з оточуючими, колишні судимості тощо. Оскільки організовані злочинні формування характеризуються замкнутістю і конспірацією, то деякі відомості одержати вкрай складно, але тим більше значення вони будуть мати для кримінальної справи.

Список використаної літератури:

1. Аркуша Л.І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Одеса, 2001.
2. Куликов В.И. Основы криминалистической теории организованной преступной деятельности. – Ульяновск, 1994.
3. Лизогуб Б.В. Організовані злочинні угруповання: класифікація та заходи протидії: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Х., 2004.
4. Ляш А.О., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному судочинстві: Навч. посібник / За наук. ред. Ю.М. Грошевого. – К., 2006.
5. Славгородская О.А. К вопросу о структуре организованной преступной деятельности // Актуальные проблемы криминалистики на современном этапе: Сб. науч. статей / Под ред. З.Д. Еникеева. – Уфа, 2003. – Ч. 1. – С. 236.
6. Трусов А. И. Основы теории судебных доказательств. — М., 1960.
7. Яблоков Н.П. Криминалістика: Учебник. – М., 2000.
8. Яблоков Н.П. Расследование организованной преступной деятельности: Практ. пособие. – М., 2002.

Надійшла до редакції 01.11.2012

ЩЕРБАКОВ М.В., здобувач
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.985

ТИПОВІ СЛІДЧІ ПОМИЛКИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ

У статті міститься науково-практичний аналіз типових слідчих помилок, яких припускаються під час розслідування вбивств.

я ц 4 я ц Розслідування вбивств, типові слідчі помилки.

В статье содержится научно-практический анализ типичных следственных ошибок, которые допускаются при расследовании убийств.

я ц 4 я ц расследование убийств, типичные следственные ошибки.

Article is devoted to scientific and practical analysis of typical mistakes committed in investigation of murders.

Keywords: *investigation of murders; typical investigation mistakes.*

Такий вид кримінальних правопорушень, як вбивства, посягає на найцінніше – життя людини. Їх вчинення викликає підвищену суспільну стурбованість, адже вбивство позбавляє потерпілого життя та заподіює надзвичайно тяжку шкоду його рідним і близьким.

Пошуки шляхів підвищення ефективності їх розкриття та розслідування ведуться в різних напрямках. Один з них – наукова розробка проблематики типових слідчих помилок.

В юридичних джерелах знайшла своє визнання проблематика слідчих помилок, зокрема, такі вчені, як В.С. Бурданова, Н.Л. Гранат, В.Н. Карагодін, Н.С. Карпов, В.А. Лазарева, А.Б. Марченко, А.И. Михайлов, Е.В. Морозова, В.В. Рябоконт, С.А. Шейфер, і ін. вказували на важливе значення дослідження цього питання [2-5; 8-10; 12; 16]. Однак в їх працях, як правило, зазначалось про необхідність дослідження слідчих помилок загалом, а не стосовно окремих видів і категорій кримінальних правопорушень.

У роботах, присвячених питанням розкриття й розслідуванню вбивств, найчастіше висвітлювалися окремі положення методики й організації їхнього розслідування (О.В. Александренко, А.І. Дворкін, А.Л. Прокопів, О.В. Синєокий, Є.В. Тихонова, І.В. Усанов та ін.) [1; 7; 11; 13-15]. Розгляд питання типових слідчих помилок, яких припускаються під час розслідування цих кримінальних правопорушень, має фрагментарний характер, а отже, потребує ґрунтовнішого дослідження.

Незважаючи на професійну майстерність більшості слідчих органів внутрішніх справ, під час розслідування вбивств вони припускаються низки помилок; як правило, це пов'язано з

